

Шиманська К.В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Житомирський державний технологічний університет

ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ МІГРАНТІВ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ МІСЦЯ У ПЛАТІЖНОМУ БАЛАНСІ КРАЇНИ

Шиманська К.В. Грошові перекази мігрантів: структурний аналіз місця у платіжному балансі країни. У статті описано місце та значення грошових переказів мігрантів у грошовому балансі країни походження. Окреслено фактори інституційного середовища (економічні, соціальні, політичні та індивідуальні (особистісні)). Визначено їх вплив на динаміку надходжень грошових переказів в економіки країн походження мігрантів. Досліджено вплив надходжень від мігрантів на економічний розвиток країни походження мігрантів.

Ключові слова: міжнародна міграція, грошові перекази, платіжний баланс, міграційний мотив, економічний цикл, міграційний цикл.

Шиманская Е.В. Денежные переводы мигрантов: структурный анализ места в платежном балансе страны. В статье описаны место и значение денежных переводов мигрантов в платежном балансе страны происхождения. Определены факторы институциональной среды (экономические, социальные, политические и индивидуальные (личностные)). Определено их влияние на динамику поступлений денежных переводов в экономики стран происхождения мигрантов. Исследовано влияние поступлений от мигрантов на экономическое развитие страны происхождения мигрантов.

Ключевые слова: международная миграция, денежные переводы, платежный баланс, миграционный мотив, экономический цикл, миграционный цикл.

Shymanska K.V. Migrants' remittances: a structural analysis of its place in the country's balance of payments. The article describes the place and value of remittances of migrants in the balance of payments of the country of origin. The factors of the institutional environment (economic, social, political and individual (personal)) have been outlined, as well as the influence of money transfer revenues to the origin countries' economies has been determined. The influence of migrants' income on the economic development of the origin country has been studied.

Key words: international migration, remittances, balance of payments, migration motive, economic cycle, migration cycle.

Постановка проблеми. Грошові перекази мігрантів є основною формою отримання переваг від міграції. Виходячи з результатів досліджень Дж. Френкеля (J. Frankel), який доводить, що цикли грошових переказів (за їх обсягами) відповідають циклам країни відправлення переказу (тобто країни призначення мігранта) та дзеркально протилежні циклам економічного становища країни, приймаючої перекази (країни походження мігранта) [1, с. 11], вважаємо, що для України, яка знаходиться у стані рецесії протягом останніх років, грошові перекази трудових мігрантів можуть мати стабілізуючий ефект, що в умовах фінансової нестабільності в Україні повинно братися до уваги під час формування міграційної політики. Водночас потребують більшої ідентифікації та обґрунтування причинно-наслідкові зв'язки розвитку грошових переказів мігрантів та показників соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню теорії та практики ідентифікації грошових переказів у світових фінансових потоках та управління ними присвятили свої дослідження Р.Г. Адамс-мл. (R. H. Adams, Jr.), А.П. Гайдуцький, П. Джуліано (P. Giuliano) [3], Р.О. Ластовецька [4],

Д.Дж. МакКензі (D.J. McKenzie), О.А. Малиновська, К.А. Мартінез (C.A. Martinez), Дж. Мора (J. Mora), І.П. Ольшевська [5], М. Руї-Аранз (M. Ruiz-Arranz), Н. Спатафора (N. Spatafora) [2], Р.Д. Стаканов [6], В. Сусак, Дж.Е. Тейлор (J.E. Taylor), Дж. Френкель (J. Frankel) [1], Г. де Хаас, І. Цабелкова (I. Čábelková), М.М. Чудхари (M.M. Chowdhury), Д. Янг (D. Yang).

Інституційне середовище країни походження та країни призначення мігранта зазвичай відрізняється в частині рівня економічного розвитку та добробуту суспільства. Тому фактори, що впливають на формування грошових переказів та мотивацію визначення напрямів їх використання мігрантом, мають різноманітний соціальний, економічний, політичний та індивідуальний (особистісний) характер, що потребує більшої уваги вчених і дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення значення грошових переказів у платіжному балансі країни для формування розуміння ролі таких грошових надходжень в економіці держави.

Виклад основних результатів. Грошові перекази, які характеризуються як потенційні фінансові ресурси країни походження мігрантів, формуються під впливом інституційного середовища країни призначення.

Перш за все залежать вони від індивідуальних факторів, якими керується мігрант, приймаючи рішення змінити країну проживання та працевлаштування. Адже, як зауважує Р.О. Ластовецька у своєму дисертаційному дослідженні, «позитивний вплив на обсяг грошових переказів має сімейний статус мігранта. Потоки переказів зростають і в тому випадку, якщо в країні походження залишилися неповнолітні або ж неповносправні члени родини. Якщо мігранти літнього віку планують повертатись у країну походження, перекази додому зростатимуть як інвестиції в нерухомість та інфраструктуру» [4, с. 42–43].

Крім того, науковець досліджень у сфері міжнародної міграції зазначає, що у низці емпіричних досліджень розглядається зв'язок між рівнем освіти мігранта та сумою переказаних коштів, а також наводить емпіричні дані дослідження Дж. Дюранда, який виявив, що перекази мігрантів до Мексики зростали на 4,3% зі збільшенням кількості років навчання [4, с. 43]. На другому плані враховуються економічні, соціальні та політичні фактори, що можуть вплинути на рішення мігранта щодо здійснення грошових переказів до країни походження. Важливо звернути увагу на те, що найбільша кількість іммігрантів спостерігається в розвинутих країнах. А найбільше грошових переказів здійснюється в країні, що розвиваються. Згідно з даними Світового банку [7, с. 49] у 2014 році країни, що розвиваються, отримали 436 млрд. дол. США.

На початковому етапі формування доходу мігранта важливо врахувати економічні фактори країни призначення, що можуть впливати на суму сформованих грошових переказів (система оподаткування, соціальний захист, рівень цін, купівельна спроможність громадян, стабільність валютно-грошової системи тощо). Вони впливають на розмір переказу (доходу мігранта), а також визначатимуть мотиви здійснення грошових переказів. Важливим фактором, що впливає як на формування доходу, так і на мотивацію здійснення грошових переказів, є витрати на проживання в країні призначення. Згідно з даними дослідження українських статистичних організацій «в середньому 22,5% своїх заробітків мігранти витрачають у країні тимчасового перебування» [8, с. 59].

Безпосереднє здійснення грошових переказів може відбуватися як офіційними, так і неофіційними каналами. На вибір параметрів та каналу здійснення переказу найбільший вплив будуть мати політичні та економічні фактори інституційного середовища. Тому важливою є підтримка мігранта не лише з боку фінансових організацій, але й з боку держави, яка повинна забезпечити надійність та оперативність грошових переказів, які здійснюються в міжнародному фінансовому середовищі. Держава створює правові умови, в яких відбувається процес міграції, забезпечує розподіл фінансових ресурсів, а також за допомогою використання відповідних механізмів повинна впроваджувати способи стимулювання та мотивації мігрантів в частині здійснення переказів офіційними каналами.

Держава не має безпосереднього впливу на фінансові ресурси, які надходять в країну походження з країни призначення, а тому не може забезпечити ефективність їх використання домогосподарствами мігрантів. Тому одним із завдань міграційної політики має бути створення таких умов для мігрантів, щоб грошові перекази, які надходять до країни походження, використовувалися для розвитку країни, тобто не лише на споживчі цілі, але й на інвестування в малий та середній бізнес, а також освітню діяльність.

Серед дослідників спостерігається неоднозначність думок щодо позитивного впливу грошових переказів на економічний розвиток країни походження та країни призначення мігранта. І.П. Ольшевська наводить низку переваг грошових переказів, які «є важливим та стабільним чинником зовнішнього фінансування країн, які розвиваються, оскільки майбутні потоки переказів використовуються як забезпечення або гарантії під час отримання позикових коштів на міжнародному ринку капіталу; здатні чинити вагомий антициклічний вплив на ділову активність у країнах еміграції, оскільки не прив'язані до динаміки інвестицій; є важливим чинником скорочення рівня бідності населення; відіграють роль стимулятора сукупного попиту та розвитку національного виробництва» [5].

Тому доречно констатувати факт, що грошові перекази в іноземній валюті мають вплив на фінансову систему країн, ринок товарів і послуг, інвестиційну привабливість країн та розвиток освітньої діяльності. Звичайно, перелік бенефіціантів – секторів економіки, отримання користі та переваг або, навпаки, негативних наслідків може збільшуватись через різні аспекти міграційних потоків та факторів, що на них впливають.

Однак сьогодні більшість грошових переказів здійснюється неофіційними каналами, що зменшує ймовірність вкладення цих грошових коштів в розвиток країни. Адже, як зазначає Р.Д. Стаканов, «вищу схильність до інвестиційних капіталовкладень мають кошти емігрантів, які надійшли в Україну через офіційні канали, водночас грошові ресурси, отримані через неофіційні канали, більшою мірою спрямовуються на споживчі потреби» [6].

П. Акоста (P. Acosta), П. Файнзільбер (P. Fajnzylber), Й.Х. Лопес (J.H. López) [9] наводять аргументи, які підтверджують негативний вплив грошових переказів на економіку країни походження мігрантів. Зокрема, науковці стверджують, що домогосподарства мігрантів отримані перекази використовують здебільшого на споживчі цілі. Також грошові перекази мігрантів негативно впливають на ринок праці в країні походження, тому що одержувачі цих переказів мають можливість відмовитися від зайнятості, що позначається на рівні безробіття.

Особливо цікавою є наукова робота Н. Спатафори (N. Spatafora), який проаналізував 101 країну, що розвивається, та вплив грошових переказів на їх економічне зростання в 1970–2003 роках. Відповідно

до досліджень науковця доведено, що не існує суттєвої статистичної кореляції між економічним зростанням та обсягами грошових переказів [2]. Спробували пояснити такий зв'язок також П. Джуліано (Paola Giuliano) і М. Руїз-Аранз (Marta Ruiz-Arroz) для 70 країн, що розвиваються, в 1975–2002 роках. На відміну від Н. Спатафори (N. Spatafora), науковці врахували зв'язок грошових переказів і рівня розвитку та ефективності фінансової системи. Як результати дослідження задекларовано, що грошові перекази з-за кордону впливають на економічне зростання країни походження в тому випадку, коли серед змінних в моделі враховано рівень розвитку національної фінансової системи. Таким чином, грошові перекази стимулюють головним чином інвестиції в країнах, де фінансова система є слабо розвинутою. Так, надходження від мігрантів є альтернативним джерелом фінансування інвестицій, коли кредит занадто дорогий або недоступний. Водночас позитивний ефект від переказів буде зменшуватися, коли фінансова система країни походження мігрантів розвиватиметься і ставатиме ефективнішою [3].

Наприклад, можна навести аналіз П. Джуліано (Paola Giuliano) і М. Руїз-Аранз (Marta Ruiz-Arroz), що ґрунтується на дослідженні економік країн Тропічної Африки. Грошові перекази від емігрантів в цих країнах походження інвестуються та заощаджуються. Так, збільшується обсяг капіталу на банківських рахунках і поліпшується стан фінансової системи країн. Збільшення надходжень від грошових переказів на 10 відсоткових пунктів впливає на зростання банківських депозитів на 5,6%. В результаті цього покращується доступність до кредитів на інвестиційні цілі, що впливає на економічне зростання країн [3].

Грошові перекази в системі національних рахунків відображаються в платіжному балансі країни, до якої вони надходять. Адже перекази становлять для країн, що розвиваються, додаткове джерело іноземної валюти, зменшують дефіцит платіжного балансу, зміцнюють їх фінансові системи і покращують кредитоспроможність на міжнародному рівні. Так, наприклад, свого часу в 90-х роках ХХ ст. Індія скористалася перевагами надходжень від емігрантів та пододала дефіцит платіжного балансу.

Отже, наукові дослідження попередників мають обґрунтовані висновки, що підтверджують збільшення ВВП країни походження мігрантів, скорочення безробіття на національному ринку праці, зміни валютного курсу національної грошової одиниці, а також зростання показників інфляції під впливом збільшення обсягів грошових переказів.

Пропонуємо розглядати залежність економічного розвитку країн від динаміки грошових переказів мігрантів, враховуючи сальдо надходжень і видатків фінансових ресурсів. Такий підхід до аналізу забезпечить отримання обґрунтованих результатів, адже міграційні потоки, що виникають в світі, характеризують країни як країни походження і країни призна-

чення незалежно від того, яке сальдо міграційних потоків формується в тій чи іншій країні.

Зокрема, використовуючи статистичні дані країн світу, які в 2015 році були найбільшими одержувачами та відправниками грошових переказів від мігрантів, проаналізуємо вплив на ВВП обсягів грошових переказів (рис. 1). Зауважимо, що в побудованій діаграмі використано сальдо надходжень і видатків грошових переказів (remittance balance), що забезпечує отримання більш достовірних даних у сфері впливу грошових переказів на економічні показники країн походження та призначення мігрантів.

На підставі отриманих результатів можемо зробити висновок про роль грошових переказів у формуванні ВВП країн, які виконують різні функції на міжнародній арені, що відрізняються та можуть бути диференційовані як країни походження (країни – одержувачі найбільших обсягів фінансових ресурсів) і країни призначення мігрантів (країни – відправники найбільших обсягів грошових коштів). Зокрема, спостерігається неоднозначний вплив грошових переказів на формування національного продукту.

Країни, до яких надходять найбільші обсяги грошових переказів з-за кордону, мають низькі та середні показники відсоткового значення грошових переказів у ВВП. Так, наприклад, Китай, який займає найвищі позиції в рейтингах експортерів та імпортерів світу, отримує від мігрантів грошові кошти, що не відіграють значної ролі у ВВП країни. Натомість такі країни, як Філіппіни, Пакистан, В'єтнам та Бангладеш, мають високий показник вкладу грошових переказів у формування ВВП країн. Можна пояснити це тим, що в цих країнах спостерігається вища схильність домогосподарств до споживання імпортованих товарів і послуг, що в короткостроковій перспективі впливає на ВВП, а також схильність до заощаджень, яка визначає довгостроковий вплив грошових переказів на ВВП. Зокрема, підтверджують такі висновки дані зовнішньої торгівлі досліджуваної групи країн, наведені на рис. 2.

Країни, які є найбільшими відправниками грошових переказів та характеризуються як країни призначення мігрантів, мають низький рівень впливу грошових переказів на ВВП.

Доцільно також розглянути роль грошових переказів у формуванні платіжного балансу (рис. 3). Теоретично можна стверджувати, що грошові кошти, отримані від мігрантів, фінансують дефіцит платіжного балансу.

Однак з представлених даних бачимо, що більшість країн походження мігрантів має дефіцит платіжного балансу і обсягів грошових переказів, цього не вистачає для його покриття. Причиною цього може бути висока частка імпортованих операцій в платіжному балансі, зростання яких проважують значні обсяги грошових переказів. Наприклад, Мексика, Нігерія, Пакистан, Єгипет, Індонезія, тобто країни з дефіцитом платіжного балансу, мають найбільші надходження від мігрантів. Однак вони не забез-

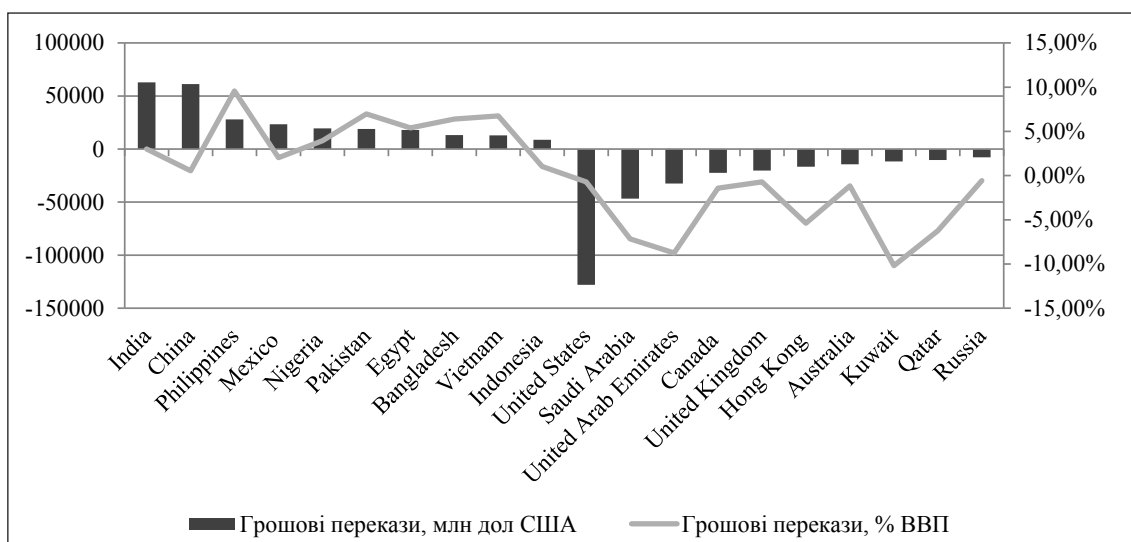

Рис. 1. Країни – найбільші одержувачі та відправники грошових переказів в 2015 році
 Джерело: побудовано на підставі даних [10]

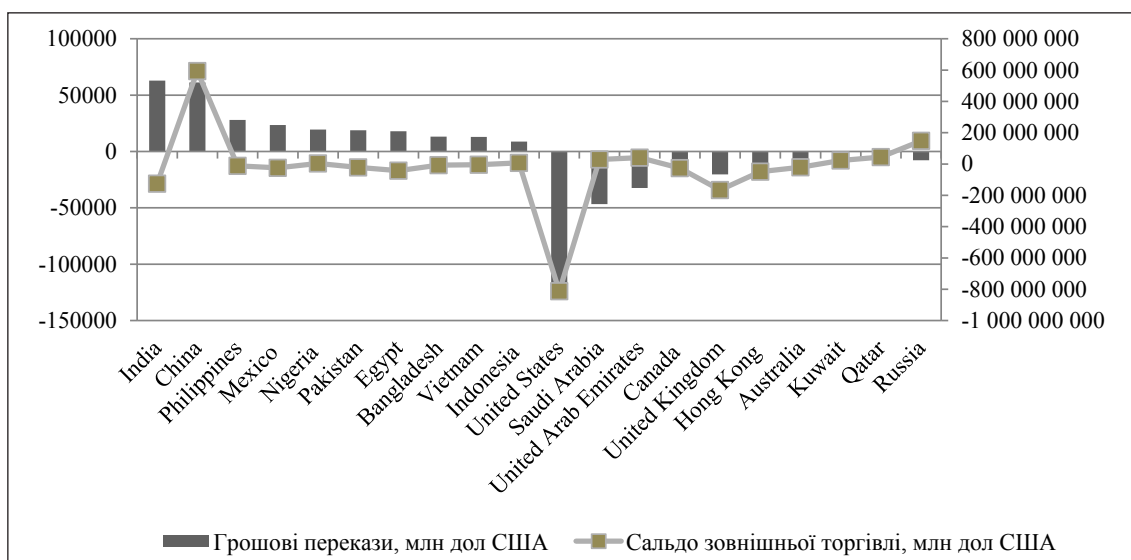

Рис. 2. Сальдо зовнішньої торгівлі країн – найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 році

Джерело: побудовано на підставі даних [10]

печують покриття дефіциту платіжного балансу. В короткостроковій перспективі грошові перекази впливають на регулювання поточних зобов'язань країни і на зменшення дефіциту платіжного балансу.

Крім того, вплив грошових переказів на платіжний баланс можна порівнювати відносно до показника прямих іноземних інвестицій (рис. 4).

У зв'язку з тим, що грошові кошти, отримані домогосподарствами країни походження мігранта, призначені здебільшого на споживчі цілі, в довгостроковій перспективі стимулювання економічних процесів не відбувається. Варто пам'ятати і про негативний вплив грошових переказів на фінансову систему країни походження, що виявляється в довгостроковій перспективі у вигляді підвищення вартості національної

валюти. Це приводить до зменшення рівня конкурентоспроможності національних товаровиробників на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Таким чином, ефекти від надходження грошових переказів мігрантів залежать від низки детермінантів, які впливають на позитивне чи негативне значення їх впливу на показники економічного зростання країни.

Як результат, ідентифікуємо і узагальнимо позитивні та негативні ефекти від грошових переказів мігрантів (рис. 5).

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1) Окреслено групи факторів інституційного середовища, які запропоновано поділити на економічні, соціальні, політичні та індивідуальні (осо-

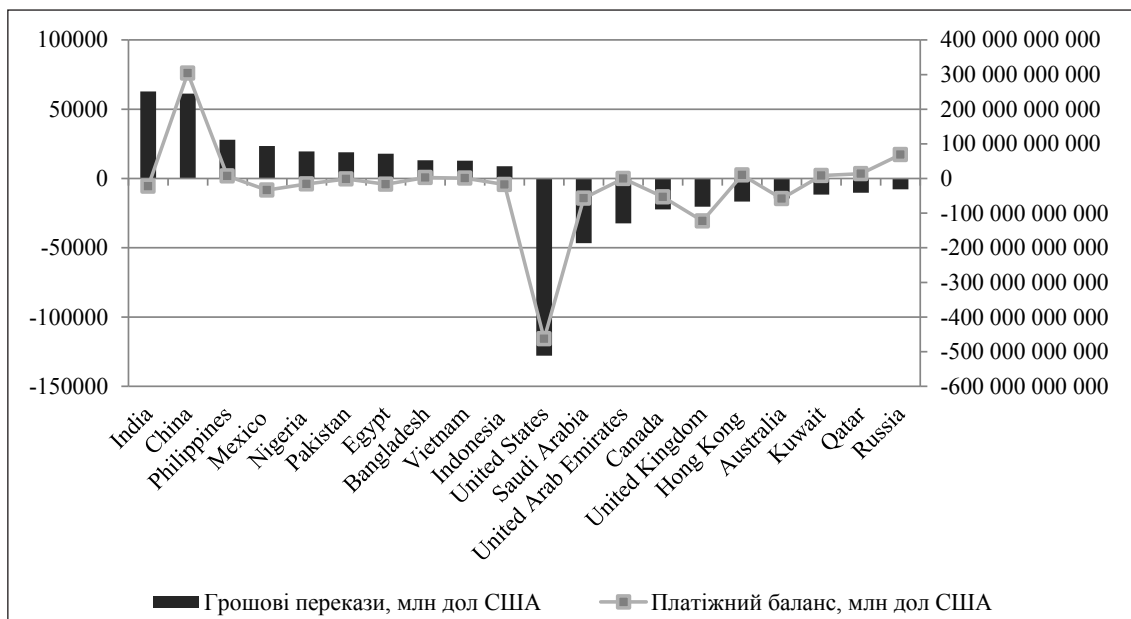

Рис. 3. Платіжний баланс країн – найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 році

Джерело: побудовано на підставі даних [10]

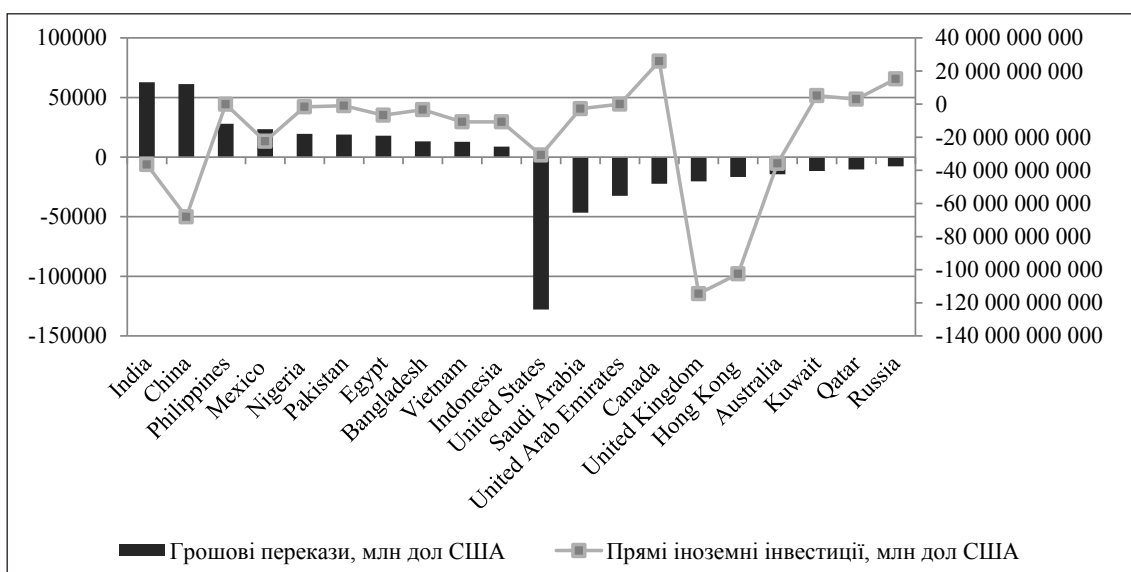

Рис. 4. Прямі іноземні інвестиції країн найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 році

Джерело: побудовано на підставі даних [10]

бистісні). Врахування впливу цих факторів формує інституційний базис методології дослідження грошових переказів мігрантів.

2) Визначено вплив факторів інституційного середовища на динаміку надходжень грошових переказів в економіці країн походження мігрантів через створення моделі взаємозв'язку етапів економічного циклу в країні походження та процесу адаптації мігрантів в країні призначення. На підставі цього виявлено, що грошові перекази впливають на етап економічного циклу – поживлення, а також

можуть подовжувати цей етап за рахунок впливу на економіку країни.

3) Досліджено вплив надходжень від мігрантів на економічний розвиток країни походження мігрантів на підставі проаналізованої наукової літератури та статистичних даних. Встановлено, що позитивне чи негативне значення буде залежати від етапу розвитку країни походження мігранта та впливати в коротко- чи довгостроковій перспективі на обсяги імпорتنних операцій, курс національної валюти, обсяги заощаджень домогосподарств, дефіцит платіжного балансу та рівень безробіття.

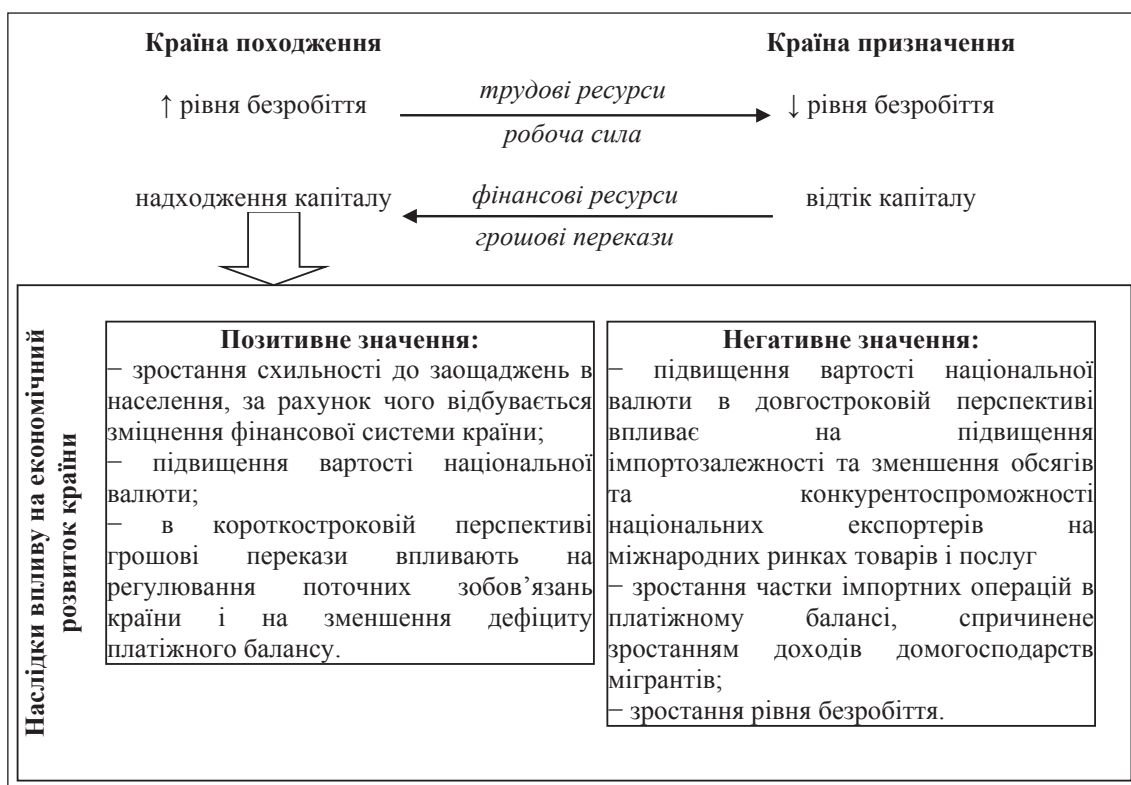

Рис. 5. Наслідки впливу грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни походження

Джерело: авторська розробка

Список літератури:

1. Frankel J.A. Are Bilateral Remittances Countercyclical? / J.A. Frankel // HKS Faculty Research Working Paper Series RWP10-037. – 2010. – September. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=596>.
2. Spatafora N. Worker Remittances and Economic Development / N. Spatafora // World Economic Outlook. – 2005. – April. – P. 69–84. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ssrc.org/publications/view/96277541-0256-DE11-AFAC-001CC477EC70>.
3. Giuliano P. Remittances, financial development and growth / P. Giuliano, M. Ruiz-Arranz // Journal of Development Economics. – 2009. – Vol. 90. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05234.pdf>.
4. Ластовецька Р.О. Механізми впливу грошових переказів на економіку країни-донора та країни-реципієнта : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Р.О. Ластовецька. – Львів, 2016. – 251 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/dis_lastovetska.pdf.
5. Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / І.П. Ольшевська ; ДВНЗ «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К., 2007. – 226 арк.
6. Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Р.Д. Стаканов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
7. Policy Coherence for Development: 2015 EU Report / European Union, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/pcd-report-2015_en.pdf.
8. Зовнішня трудова міграція населення України / Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kiev-dialogue.org/fileadmin/user_upload/KG_8_2012/Foreign_labor_Migration_of_Ukr.pdf.
9. Remittances and Development. Lessons from Latin America / P. Fajnzylber, J.H. López (red.). – World Bank, Washington DC [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Remittances_and_Development_Report.pdf.
10. Migrant remittance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://countryeconomy.com/demography/migration/remittance>.